

PLA GOVERNAMENTAL CAT21

ÀMBIT: POLÍTQUES DE SUPORT A LES FAMÍLIES MONOPARENTALS

**ELISABET ALMEDA
UNIVERSITAT POMPEU FABRA**

JUNY 2002

SUMARI

Presentació

1. Les famílies monoparentals a Catalunya

1.1 Tendències generals i models monoparentals

1.2 Dificultats i necessitats principals de les famílies monoparentals

2. Les polítiques de suport a les famílies monoparentals des d'una perspectiva comparada

3. Propostes per a una política familiar envers la monoparentalitat a Catalunya

Referències bibliogràfiques

PRESENTACIÓ

L'objectiu d'aquest informe és presentar una anàlisi de la situació i de les necessitats de les famílies monoparentals a Catalunya, per tal de poder fer previsions de futur i desenvolupar polítiques familiars de recolzament i assistència envers els diversos col·lectius que engloben avui dia la monoparentalitat al nostre país. .

L'informe s'estructura en tres grans parts. En la primera s'expliquen les pautes principals de la monoparentalitat a Catalunya fent servir les dades disponibles a l'Institut d'Estadística de Catalunya. Per aquest motiu s'exposen algunes taules estadístiques que permeten copsar els diversos perfils de les famílies monoparentals a casa nostra i identificar els trets principals d'aquestes famílies. Així mateix, també es destaquen en aquest apartat les dificultats i necessitats més rellevants que tenen els progenitors que assumeixen l'atenció i la cura dels fills/es en solitari. En la segona part del treball es duu a terme una anàlisi de les polítiques de suport a les famílies monoparentals des d'una perspectiva comparada que permet aproximar-nos al debat sobre la monoparentalitat a Europa i als enfocaments de les distintes polítiques que es desenvolupen en aquest àmbit en els diferents països europeus. L'informe finalitza amb una tercera part de propostes possibles per poder endegar una política familiar envers les famílies monoparentals a Catalunya.

1. LES FAMÍLIES MONOPARENTALS A CATALUNYA

1.1 Tendències generals i models monoparentals

La monoparentalitat ha esdevingut en l'actualitat, tant a Catalunya com a altres països de la Unió Europea, un tipus de convivència familiar cada vegada més visible estadísticament però també quotidianament. A més a més, tal i com apunten les dades, és molt probable que la seva presència augmenti amb el pas del temps donades les profundes transformacions que a nivell familiar s'estan experimentant arreu dels països occidentals pel constant creixement de les ruptures matrimonials i, conseqüentment, de les famílies encapçalades per un sol progenitor.

L'estudi de les llars familiars segons la seva composició a Catalunya durant el període 1981-1996 mostra que els tipus de llars que més augmenten són les unipersonals (107%) i els pares i mares soles amb fills/es i sense altres persones (154% i 88%, respectivament). Certament, les llars formades per una parella amb fills/es són les que tenen una presència més gran dins el conjunt, però el seu pes relatiu ha tendit a disminuir en els darrers anys i les dades indiquen que continuarà perdent importància en el futur. Les llars que més disminueixen són les extenses de dos o més nuclis i les monoparentals amb altres persones. Ara bé, en conjunt, aquests darreres llars, formades per pares o mares sols amb fills/es amb o sense altres persones són, després de les unipersonals, les que més han augmentat. Els pares ho han fet en un 99% i les mares en un 69% i en total, el conjunt d'aquestes famílies ha crescut un 74% (Taula 1). Aquestes dades ratifiquen la importància creixent de la monoparentalitat a Catalunya i la rellevància que s'hauria de donar als treballs de recerca que estudien les diferents situacions i problemàtiques que comporta aquesta forma de convivència familiar uniparental.

TAULA 1 Llars familiars segons tipus Creixement percentual-Catalunya 1981-1991-1996					
	1981	1991	1996	%1981-1996	%1991-1996
SENSE NUCLI	233194	313595	417971	79,2	33,3
unipersonals	174713	262719	363115	107,8	38,2
amb dues persones o +	58481	50876	54856	-6,2	7,8
AMB UN NUCLI	1475575	1569013	1629186	10,4	3,8
parella sense fills	353822	403689	442970	25,2	9,7
parella amb fills	1008585	1007266	989144	-1,9	-1,8
mares soles amb fills/es	92611	131227	156185	68,6	19
sense altres persones	73949	113139	139447	88,6	23,3
amb altres persones	18662	18088	16738	-10,3	-7,5
pares sols amb fills/es	20557	26831	40887	98,9	52,4
sense altres persones	14473	22728	36890	154,9	62,3
amb altres persones	6084	4103	3997	-34,3	-2,6
AMB DOS O + NUCLIS	60189	50436	50798	-15,6	0,7
TOTAL LLARS	1768958	1933044	2097955	18,6	8,5

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1997, 2000)

En el conjunt de totes les llars familiars, les monoparentals representaven l'any 1996 tant sols una desena part, per bé que el seu creixement és constatable en els darrers anys i totes les dades indiquen que continuaran augmentant en el futur, encara que no de forma dramàtica, atès que l'increment de la monoparentalitat a causa del divorci o la separació queda en molts casos compensada per la disminució de la generada per la viduïtat (Taula 2 i 3). Tal com es constata també en la Taula 2, la pràctica majoria de les famílies monoparentals estan encapçalades per dones. Tot i així, observem que en els darrers anys, i en termes absoluts, hi ha hagut un creixement molt més gran de les famílies encapçalades per pares sols, la qual cosa podria ser indicatiu de nous canvis de composició familiar en futures dècades, ja que els homes cada vegada semblen estar més disposats a assumir la responsabilitat de la cura dels seus/ves fills/es.. Amb tot, ara per ara la monoparentalitat continua sent una situació familiar que sobretot afecta a les dones. Els canvis en els models familiars solen ser protagonitzats per dones i la monoparentalitat no és cap excepció.

TAULA 2 Llars monoparentals segons el sexe i respecte el total de llars familiars Distribució percentual-Catalunya 1981-1991-1996						
Distribució llars monoparentals segons el sexe						
	1981	%	1991	%	1996	%
Pares sols amb fills/es	20557	18,1	26831	17	40887	20,7
Mares soles amb fills/es	92611	81,9	131227	83	156185	79,3
TOTAL LLARS MONOPARENTALS	113168	100	158058	100	197072	100
Distribució llars monoparentals respecte el total de llars familiars						
	1981	%	1991	%	1996	%
TOTAL LLARS MONOPARENTALS	113168	6,3	158058	8,1	197072	9,3
Mares soles amb fills/es	92611	5,2	131227	6,8	156185	7,4
Pares sols amb fills/es	20557	1,1	26831	1,3	40887	1,9
TOTAL LLARS FAMILIARS	1768958	100	1933044	100	2097955	100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1997, 2000)

Definim com a nucli monoparental aquell format per un pare/mare sol/a convivint amb, almenys, un/a fill/a. Els nuclis poden constituir en sí mateixos una llar però també poden formar part d'una llar més àmplia, juntament amb altres persones o nuclis. Per tant, cal assenyalar que el volum numèric dels nuclis monoparentals serà major que el de les llars. La nostra preferència pels nuclis monoparentals respon, senzillament, a la intenció d'assolir una mirada més ajustada de la realitat (Almeda, 2002: 124-125).

Doncs bé, pel que fa a la distribució dels nuclis monoparentals segons l'estat civil de la persona principal, constatem que durant el període 1991-1996, els nuclis monoparentals que creixen per damunt de la mitjana són, per ordre d'importància, els encapçalats per pares solters, casats, divorciats i separats i per mares divorciades, casades, solteres i separades. En el conjunt de nuclis monoparentals, l'augment s'observa sobretot en els nuclis encapçalats per casats/des, divorciats/des, solters/es i separats/des (Taula 3). Ja d'entrada aquestes dades

introdueixen un element, si més no, sorprenent. Es tracta de la circumstància de trobar-se com a una via d'entrada a la monoparentalitat el matrimoni. De fet, no considerem que siguin persones casades en sentit estricte sinó que suposem que, amb molta probabilitat, són "pressumptes separats/des de fet", és a dir, aquelles persones que havent passat per una ruptura matrimonial no han dut a terme encara -o es troben en procés- els tràmits adients per a fer efectiva la separació judicial. És un grup que, al llarg dels últims anys ha anat adquirit major pes a la societat catalana, però que gairebé mai surt reflectit en les estadístiques i rarament rep alguna consideració en els estudis sobre monoparentalitat.

TAULA 3 Nuclis monoparentals segons estat civil del pare i de la mare Distribució i Creixement percentual-Catalunya 1991-1996					
Pares sols					
	1991	%	1996	%	%1991-1996
Solters	1161	3,7	3815	8,0	228,6
Casats o presumptes separats de fet	7293	23,4	16676	35,1	128,7
Vidus	18032	57,8	19012	40,0	5,4
Separats judicials	3321	10,6	5207	11,0	56,8
Divorciats	1404	4,5	2803	5,9	99,6
Totals	31211	100,0	47513	100,0	52,2
Mares soles					
	1991	%	1996	%	%1991-1996
Solteres	10105	6,9	14265	8,2	41,2
Casades o presumptes separades de fet	15664	10,7	24567	14,1	56,8
Vídues	88818	60,8	90637	52,0	2,0
Separades judicials	21807	14,9	28918	16,6	32,6
Divorciades	9711	6,6	15954	9,2	64,3
Totals	146105	100,0	174341	100,0	19,3
TOTALS					
	1991	%	1996	%	%1991-1996
Solters/es	11266	6,4	18080	8,1	60,5
Presumptes separats/des de fet	22957	12,9	41243	18,6	79,7
Vidus/vídues	106850	60,3	109649	49,4	2,6
Separat/des judicials	25128	14,2	34125	15,4	35,8
Divorciat/des	11115	6,3	18757	8,5	68,8
Total	177316	100,0	221854	100,0	25,1

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1997, 2000)

Els nuclis amb una persona principal vídua no tan sols creixen molt per sota de la mitjana, sinó que podríem dir que pràcticament es troben estancats, ja que el

creixement és només del 2,6%. Definitivament, la monoparentalitat continua sent encapçalada per vídues, però les dades indiquen clarament un canvi de tendència amb nuclis cada vegada més encapçalats per dones separades i divorciades. I en el cas dels pares sols, aquesta tendència encara és molt més acusada. La monoparentalitat acull ja un 20% de pares sols i l'augment d'aquests nuclis en els darrers anys s'encamina clarament cap a una pauta de monoparentalitat causada sobretot per les separacions i els divorcis.

Cal tenir en compte que en les dades existents sobre separacions i divorcis a Catalunya, les estadístiques generals ens indiquen una tendència clara al creixement de la ruptura matrimonial. Si establim un taxa per 1000 parelles matrimonials existents, observem que el 1986 es produïen 3,6 separacions, a l'any 1991 aquest valor havia passat a 5,4 i a l'any 1996 ja era de 6,9. Pel que fa al divorci, aquest indicador ha passat del 2,9 el 1986 al 4,1 el 1991 i al 5,0 el 1996 (Flaquer, 1998). Definitivament, les taxes de divorci estan augmentant a Catalunya i també ho fan a la resta de l'Estat espanyol. Tanmateix, és cert que encara estem lluny de les mitjanes europees que són gairebé més del doble que les espanyoles. De fet, ja fa dècades que en la majoria de països europeus, sobretot del nord i del centre d'Europa, la tònica de la monoparentalitat correspon a una pauta 'moderna', tal com queda de manifest en algunes de les dades que ofereix Meil (1999) en el seu article sobre la família espanyola des d'una perspectiva comparada.

En realitat, la gran majoria de les famílies monoparentals a Europa són fruit de ruptures matrimonials i, per tant, estan encapçalades per persones divorciades, sobretot dones. Tanmateix, és necessari remarcar el fet que a l'Estat espanyol les separacions i els divorcis es compten per separat, fruit de la pròpia llei del divorci que estableix aquestes dues fases ben diferents de la ruptura matrimonial i això dificulta, certament, les comparacions de les nostres dades amb les europees en les que majoritàriament només hi ha la fase del divorci.

Quan analitzem la distribució de les llars formades per mares i pares sols per grups d'edats la seva evolució durant el període 1991-1996 és completament diferent. En el cas dels pares sols, els augments els constatem en totes les edats, si bé els més elevats se situen en el grup dels 30 a 40 anys -gairebé el 100%- i en tot cas en les edats inferiors als 55 anys. En canvi, en el cas de les mares soles l'increment més fort, gairebé del 79%, el trobem en el grup de 75 anys i més i, endemés, constatem decrements importants en algunes categories de dones de menys de 30 i entre 55 i 59 anys. És cert que també hi ha augments significatius entre els 35 i els 50 anys, però només són lleugerament superiors a la mitjana (Institut d'Estadística de Catalunya, 1997, 2000).

Aquest comportament diferencial de la maternitat i paternitat en solitari permet constatar l'existència de dues modalitats de llars monoparentals a Catalunya, una de més "tradicional" i una de més "moderna", segons si la persona principal té veritablement fills/es a càrrec o bé aquesta persona és dependent d'un fill/a adult. Per aquest motiu, l'edat del que encapçala aquesta família constituïria un bon indicador per distingir entre aquestes dues situacions. Segurament, els casos en què la mare -o el pare- és vídua estarien més associats amb la versió tradicional i els casos en què la mare -o el pare- fossin separats o divorciats estarien més relacionats amb la versió moderna. Les dades sobre el creixement dels pares i les mares en solitari distribuïts per grups d'edat ens indicarien, d'aquesta manera, que l'increment d'homes sols amb càrregues familiars sobretot es donaria seguint una pauta moderna i, per contra, en el cas de les dones soles, la pauta de creixement s'acostaria més a la versió tradicional de la monoparentalitat. Cal fer aquesta distinció dins les llars monoparentals perquè, evidentment, les dues situacions són ben diverses i requereixen d'un enfocament molt diferent des del punt de vista de la política social i de la política familiar. En el cas de les mares soles amb fills/es petits a càrrec, en general solteres o separades, la situació més problemàtica que es planteja és de manteniment d'ingressos i de conciliació entre la vida laboral i la vida familiar. En canvi, en el cas de les mares vídues -de més edat, com són la majoria- les actuacions haurien d'englobar-se més aviat dins de l'àmbit de les polítiques d'atenció a la gent gran. Així tenim dues modalitats de monoparentalitat que, tot i tenir punts en comú, requereixen formes d'intervenció pública diferents, ja que les necessitats són diverses i si no es tenen en compte les polítiques que es duguin a terme poden ser imprecises i molt poc efectives.

Efectivament, les constatacions anteriors són molt importants, ja que posen de manifest que una part molt considerable de les llars que normalment es classifiquen com a monoparentals tenen molt poc a veure amb la realitat de les noves famílies encapçalades sobretot per dones de mitjana edat, divorciades, separades, solteres o vídues amb fills/es que estan reclamant i aconseguint amb èxit, en algunes ocasions, l'atenció de les autoritats en matèria de serveis socials (Almeda i Flaquer, 1995). Aquestes darreres situacions familiars són les que estan creixent avui a Catalunya i són les que caracteritzarien el que ja hem anomenat com la pauta "moderna" de la monoparentalitat. Per contra, la pauta tradicional de monoparentalitat caracteritzada per llars encapçalades sobretot per vídues s'ha d'ubicar en una fase posterior del cicle familiar, atès que en moltes d'aquestes llars són els fills/es els qui es fan càrrec de les mares i no pas a l'inrevés.

Per examinar a fons la naturalesa de la monoparentalitat és molt important tenir en compte el criteri de l'edat dels pares o mares que encapçalen les famílies monoparentals, però també, naturalment, l'edat dels fills o filles que viuen en aquestes llars. De fet, les dues edats estan sovint relacionades i l'anàlisi conjunt

d'ambdues variables permet aportar noves idees en l'estudi de la monoparentalitat. Les dades de la darrera Taula reflecteixen clarament que quan es restringeix l'edat dels fills/es el nombre de nuclis monoparentals disminueix notablement. Si l'any 1996 teníem 221.854 nuclis monoparentals, fos quina fos l'edat dels fills/es, aquesta xifra es redueix gairebé a una tercera part (30%) quan els fills/es són menors de 16 anys (69.096 nuclis) i més de la meitat (60%) en el cas dels menors de 26 anys (132.697 nuclis) (Taula 4). A l'hora d'interpretar la monoparentalitat en el sentit estricte del terme haurem de tenir en compte el 60% de fills/es menors de 26 anys, vist que el límit dels 16 anys és massa restrictiu, tenint en compte que avui dia l'emancipació juvenil és molt tardana i, certament, es dona majoritàriament quan els joves tenen més de vint anys. La prolongació dels estudis, la precarietat del mercat laboral, l'escassa oferta d'habitatge social i especialment la manca de polítiques socials per a joves són, entre altres, algunes de les raons que expliquen aquest retard en l'emancipació dels joves i, en aquest sentit, sembla més raonable tenir en compte sobretot el criteri dels 26 anys.

En definitiva, els nuclis monoparentals formats per fills/es de 26 anys o més que conviuen amb algun dels seus progenitors representen un 40% del conjunt de les llars amb pares o mares sols. Si a més relacionem aquesta dada amb el fet, suara comentat, que la meitat dels progenitors dels nuclis monoparentals superen els 55 anys, no seria gens agosarat afirmar que aproximadament menys de la meitat de les famílies monoparentals estan formades per fill/es adults i progenitors sols -sobretot mares- vidus d'edats madures o avançades. Una vegada més apareixen nítidament les dues versions de la monoparentalitat a Catalunya. Unes llars monoparentals "tradicionals" en progressiva davallada, amb fills/es adults, que acullen i atenen a un dels seus progenitors vidus, i unes de més "modernes", majoritàries i que està creixent cada vegada més, amb fills/es menors o bé no emancipats, dependents en gran mesura del pare o la mare sols separats o divorciats.

TAULA 4 Nuclis monoparentals segons edat dels fills/Es Distribució -Catalunya 1991-1996				
Edats	1991		1996	
	Nº Absoluts	Percentatge	Nº Absoluts	Percentatge
Menys 26 anys	102494	57,9	132697	59,9
0-15 anys	54418	30,8	69096	31,2
16-25 anys	48076	27,1	63601	28,7
26 anys o més	74822	42,1	89157	40,1
TOTAL NUCLIS MONOPARENTALS	177316	100	221854	100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1997, 2000)

1. LES FAMÍLIES MONOPARENTALS A CATALUNYA

1.2 Dificultats i necessitats principals de les famílies monoparentals

Les famílies monoparentals s'enfronten a una nova situació familiar que, en la majoria dels casos no només suposa un ruptura de les relacions de convivència amb la seva parella amb el trencament emocional que això implica, sinó sobretot, un canvi en l'organització de la vida quotidiana i en l'estatus econòmic. Al mateix temps, la manca de reconeixement social i polític que encara pateixen aquestes famílies, lligat amb el retall progressiu de les polítiques de benestar, agreuja les situacions de discriminació que, en molts casos, pateixen.

La principal problemàtica que manifesten les famílies monoparentals és l'econòmica, ja que la majoria de les persones que les encapçalen, especialment si són dones, estan ocupades en treballs precaris i amb poca flexibilitat horària que els permeti conciliar les seves obligacions familiars i laborals. Endemés, no totes reben pensió alimentària pels fills/es, en el cas de ruptura matrimonial i, en general, només poden comptar amb un únic sou i, per consegüent, tenen greus dificultats per cobrir les despeses que comporta l'educació i criança dels fills/es, el lloguer dels habitatges i les despeses de la llar o de l'alimentació.

Un altre dels problemes amb els que es troben moltes de les persones responsables de famílies monoparentals és el de l'habitatge. En el cas concret del mercat de l'habitatge a Barcelona i a la regió metropolitana podem afirmar que en molts casos no està a l'abast dels ingressos que reben, i l'opció de l'habitatge de lloguer tampoc és una bona solució perquè hi ha manca d'oferta immobiliària i l'escassetat fa que els preus siguin tan desorbitats que per aquestes persones una alternativa, sovint obligada, és compartir pis amb altres persones que es troben en la seva mateixa situació, essent les mares soles estrangeres les que més optem per aquesta modalitat, o viure en habitatges molt precaris.

En el cas de les mares soles, el pas per les residències i/o cases d'acollida sol ser un període de transició entre la seva vida anterior en parella en un pis de propietat o lloguer a una nova etapa en la que es troben soles amb la gran responsabilitat de criar i educar als fills i on la recerca d'un nou habitatge esdevé una de les tasques principals per iniciar aquesta nova etapa. Per tant, el pas per aquestes institucions és transitori, i el període de temps variable, però és una de les poques sortides que tenen moltes dones que es troben de sobre amb la responsabilitat de mantenir els fills/es en soledat. El problema comença quan s'esgota el temps d'estada i han de sortir, perquè moltes d'elles han patit maltractaments per part de la seva parella o els pares dels seus fills/es s'han desentès de la paternitat, no tenen suport de la família extensa i es troben soles davant una gran responsabilitat. Aquestes residències les ajuden a organitzar-se, a complir uns horaris, a

saber atendre les necessitats dels seus fills/es perquè un cop fora elles puguin valer-se per si mateixes.

L'accés als serveis educatius és una altra de les dificultats de la majoria de famílies monoparentals encapçalades per dones, degut al gran dèficit que existeix al nostre país en llars d'infants municipals. La manca de places per a infants menors de 3 anys i els criteris d'adjudicació, sovint excloents per la monoparentalitat, fa que aquestes mares i pares hagin de fer un gran esforç econòmic, que es tradueix en fer més hores per tal de poder pagar una llar d'infants privada.

Altrament, els serveis socials públics destinen poques ajudes econòmiques per aquestes famílies, i les que es concedeixen són gairebé simbòliques perquè no s'ajusten ni a les necessitats reals de la persona que les demana ni al nivell de vida del país. A més, no existeixen ajudes específiques per a mares soles, per a una tipologia de família que es desmarca de la tradicional, són ajudes genèriques creades i pensades per a les famílies biparentals.

Remarcar que també existeix una manca generalitzada d'informació sobre els drets de la ciutadania vers la política social i sobre les actuacions de l'administració vers aquests casos. De fet, moltes mares i pares sols desconeixen què podien fer en la seva situació, sovint desesperada, i a qui podien adreçar-se per demanar ajuda. En el millor dels casos, acudeixen directament als i les assistents socials i els hi solucionen momentàniament el problema, però no sempre és així.

Els prejudicis socials són altres de les discriminacions que han de patir aquestes famílies. Tot i que les separacions i divorcis estan a l'ordre del dia, encara existeixen estereotipis i actituds de moltes persones que es creuen amb el dret de poder jutjar i criticar el tipus de família formada, que pels motius que siguin, a través de la monoparentalitat, especialment en aquells casos en que l'entrada a aquesta modalitat familiar és a partir de l'estatus de mare soltera.

2. LES POLITIQUES DE SUPORT A LES FAMÍLIES MONOPARENTALS DES D'UNA PERSPECTIVA COMPARADA

En el marc de les polítiques familiars, s'ha de tractar a les famílies de pares i mares sols amb fills/es a càrrec com un altre tipus de família o s'han d'implementar programes específics per atendre les particularitats i necessitats específiques dels diversos col·lectius monoparentals ? S'ha de considerar a la monoparentalitat com una situació provisional i, per tant, les ajudes dirigides a aquestes famílies han de ser puntuals i concretes en el temps o, per contra, s'ha d'assumir que la monoparentalitat conforma una altra de les tantes opcions de formació de la família i, en conseqüència s'haurien de facilitar prestacions socials indefinides en el temps ? S'hauria d'ajudar especialment a les llars monoparentals per la seva major precarietat econòmica i pel seu menor nivell d'ingressos que comporten major exclusió social ? O s'han de tractar principalment els problemes i dificultats que tenen aquests nuclis per poder conciliar obligacions familiars i laborals ? Les ajudes envers aquestes famílies han de prioritzar aquelles amb ingressos més baixos o s'ha de desenvolupar un enfocament universalista d'ajut a tot el col·lectiu ?

Definitivament, el debat sobre les polítiques de suport a les famílies monoparentals, sigui quina sigui la seva composició resta obert i, de moment, compta amb més preguntes que respostes.

De fet, la situació de les famílies monoparentals constitueix avui dia una àmbit de lluita, controvèrsia i debat en el que arguments i idees giren a l'entorn, d'una banda, dels nous rols que tenen les dones i els homes en el sí de la família i el mercat laboral i, de l'altra, de les implicacions polítiques que la monoparentalitat suposa per les relacions entre l'Estat, la família, la classe o les comunitats ètniques. Tal i com comenten diverses autores, les famílies de mares soles constitueixen avui dia un cas fronterer molt útil per a poder analitzar els reptes més difícils que han d'afrontar els moderns règims de benestar: el reconeixement del treball familiar no remunerat, les possibles combinacions que han de fer compatible vida familiar i vida laboral i les responsabilitats que té l'Estat front a la família i l'individu (Lewis y Hobson, 1997).

Des d'una perspectiva comparada, l'anàlisi de les polítiques de suport a les famílies monoparentals mostra moltes diferències, ja que els enfocaments i maneres d'entendre la maternitat i paternitat en solitari són molt diverses en els distints països europeus (Ruspini, 2000; Chambaz, 2001). Tanmateix, la lògica de l'home com a sustentador de la família, que encara és la base de bona part dels sistemes de protecció social europeus, continua pesant molt i dificulta

enormement l'encaix de polítiques destinades especialment a millorar les condicions de vida dels pares i mares sols amb fills/es a càrrec. Tot i que la tendència actual es anar avançant cap a una societat més individualitzada i de respecte cap a les diverses opcions personals, la maternitat/paternitat en solitari segueix bàsicament incomodant i l'anàlisi de les polítiques familiars envers aquests col·lectius així ho demostra. Sobretot en els països del Sud d'Europa, ja que en la seva majoria no contemplen actuacions específiques envers aquest col·lectiu i si ho fan, es tracta d'estratègies fragmentades i de caràcter merament assistencial. Si en la majoria d'aquests països les polítiques familiars ja són de per si escasses, les que es destinen a la monoparentalitat encara són més invisibles, malgrat la creixent visibilitat de les seves problemàtiques i necessitats.

En les famílies monoparentals encapçalades per dones amb fills/es, els ingressos i les rendes de la llar depenen bàsicament de tres fonts: dels ingressos que s'obtenen arran de la implicació de la dona en el mercat de treball, de les responsabilitats econòmiques que assumeixi el pare dels fills/es o de les ajudes i/o transferències socials que implementa l'Estat. En les diferents països europeus, aquests tres contextos s'han regulat i desenvolupat de manera divergent i amb diferents intensitats al llarg de les darreres dècades. Així, mentre en els països escandinaus, les mares soles han pogut reduir la seva dependència econòmica de la família, especialment, del pare dels seus fills/es, degut a la creixent i fomentada participació de les dones al mercat de treball i a les ajudes estatals que reben, en els països del sud, com Espanya –inclosa Catalunya- o Itàlia, la família i la parentela continua sent una part important del recolzament d'aquests dones, tant econòmicament com assistencialment. En canvi, les prestacions públiques que complementarien l'economia de la llar continuen sent ínfimes. Pel que fa a la contribució específica que haurien de realitzar els pares no residents a la llar, es constata que aquest és el recurs econòmic amb el que compten menys les llars monoparentals de mares soles i això succeeix en gairebé tots els països europeus. Ara bé, existeixen diferències importants entre països respecte a les modalitats per reclamar i forçar el compliment de les responsabilitats econòmiques dels pares, així com respecte a les garanties que ofereix l'Estat perquè es compleixi eficaçment. Als països escandinaus hi ha un fort i estricte control en aquest àmbit i un fons de garantia per part de l'Estat en cas d'incompliment dels pagaments per part del pare, mentre als països del Sud existeixen molts pocs mecanismes per tal de garantir que, en cas de ruptura matrimonial, per exemple, es paguin puntualment les pensions d'aliments pels fills/es a càrrec.

En definitiva, el paquet de rendes finals disponibles per les famílies monoparentals varia molt en els distints països europeus i, per tant, el nivell de dificultats i/o necessitats d'aquest col·lectiu també acaba essent molt divers en funció de cada context. Ara bé, sigui quin sigui el país, les famílies compostes per

mares soles tenen, en general, molt més riscos de patir situacions de pobresa i exclusió que no pas les famílies de mares casades o cohabitants (Ruspini, 2000). Amb tot, aquells països on el paquet de rendes finals es complementa amb ajudes estatals, les taxes de pobres de les mares soles són molt menors. Aquest és el cas dels països nòrdics o de França en els que existeix una solida política familiar amb ajudes econòmiques a les famílies monoparentals i, a més a més, amb polítiques que permeten conciliar obligacions familiars i treball remunerat.

En el cas concret de França, amb un règim de benestar corporatiu/continental, segons la tipologia de Esping-Andersen (1990) i amb un 15% de famílies monoparentals del conjunt de famílies, existeixen dues prestacions econòmiques per les famílies monoparentals: el subsidi de suport familiar (*l'Allocation de Soutien Familial-ASF*), independentment dels recursos que es tingui i un subsidi per a progenitor en solitari (*l'Allocation de Parent Isolé-API*), a condició de recursos que es paga des de que es produeix la situació de la monoparentalitat fins que el nen/a tingui tres anys d'edat. En el cas de Suècia, un dels països escandinaus més representatius de l'anomenat règim de benestar socialdemocrata, amb aproximadament un 17% de famílies monoparentals, el suport envers aquest col·lectiu no és específic per la qual cosa s'ha d'ubicar en el marc general de recolzament que es dona a totes les famílies amb fills/es a càrrec. No obstant això, l'existència d'un ampli suport a la participació de les dones al mercat laboral, l'oferta extensiva d'ocupacions a temps parcial i el gran desenvolupament dels serveis de proximitat comporta que una proporció molt petita de famílies monoparentals estiguin sota el llindar de la pobresa. Només un 3.8% d'aquestes famílies es poden considerar pobres davant de percentatges del 20.9% en el cas d'Holanda o del 26% en el cas d'Alemanya (Ruspini, 2000). De fet, la compatibilització entre les obligacions familiars i el treball remunerat és, amb tota certesa, una de les grans dificultats de les mares soles i, ja des de fa dècades en els països nòrdics han estat una de les prioritats principals de les polítiques familiars.

El Regne Unit, amb quasi bé un 20% de famílies monoparentals, es troba en la cara oposada a països com França o Suècia, ja que com en cap altre país europeu, les mares soles, especialment si són solteres –col·lectiu que representa més del 35% de tot el conjunt de mares soles– tenen moltes possibilitats de viure sota el llindar de la pobresa. La gran majoria de famílies amb un sol progenitor depenen de prestacions públiques i, per aquest motiu, la majoria figuren en les programes de manteniment de rendes (*income support*) i moltes d'elles són beneficiaries del denominat crèdit familiar (*family credit*). Però mentre en el cas francès sí existeixen prestacions específiques per les famílies monoparentals, aquestes ajudes que s'ofereixen al Regne Unit poden ser sol·licitades no únicament per les llars monoparentals, sinó per totes aquelles persones que estan en situació de exclusió i, en conseqüència, amb risc de viure sota el llindar de la pobresa. De

totes maneres, més del 60% dels nens que viuen en famílies que reben *income support* són membres de llars monoparentals (Lewis, 1997). Aquesta prestació pot ser sol·licitada per aquelles persones que treballen menys de 16 hores setmanals i el *family credit* per aquelles que, en canvi, sobrepassen les 16 hores. En realitat, ambdós prestacions no constitueixen un aspecte clau de les polítiques familiars, sinó que es contemplen com una actuació més de la política social de lluita contra la pobresa. Cal dir que en el Regne Unit, el recolzament econòmic per part de l'Estat a les mares soles amb fills/es a càrrec o a les famílies amb dificultats no afavoreix, a diferència de molts altres països, la incorporació d'aquestes dones al mercat de treball, més aviat passa el contrari, ja que les allunya de participar-hi, perquè només així poden cobrar els beneficis que l'*income support* comporta. Endemés, en el Regne Unit, existeix molt poca oferta d'escoles bressol de titularitat pública, puix que la majoria són privades. Tot i que aquesta situació és difícil de canviar, el partit laborista Tony Blair, al govern des del 1997, està emprenent reformes del sistema de benestar britànic que poden suposar un impacte important en el col·lectiu de famílies monoparentals. Les reformes focalitzen en la importància del treball, ja que es considera que és a través de la participació en el mercat laboral que la ciutadania expressa les seves responsabilitats socials. Per això, s'està desenvolupant una sèrie d'actuacions que sota el nom de "*New Deal for Lone Parents-NDLP*" tracten de promocionar el treball de les mares i pares sols, intentant lluitar contra els obstacles per la seva participació laboral plena i així reduir les elevades taxes de pobresa que afecten en aquests col·lectius.

En els països del sud d'Europa, les taxes de pobresa de les mares soles no són tan elevades com en el Regne Unit, però en aquest cas no és degut al desenvolupament de polítiques familiars, que gairebé són inexistents, sinó més aviat al paper de recolzament i reraguarda que continua tenint la família d'origen en l'assistència i cura de les noves famílies que es van formant en el context de la família extensa. Endemés, del fet que la majoria de les dones que se separen o se divorcien estan integrades en el mercat de treball i, en general, disposen d'ingressos mitjans, en uns països en que l'activitat econòmica femenina depèn, en gran mesura, del nivell educatiu adquirit (Almeda y Flaquer, 2001).

Però, indubtablement, des dels anys noranta, les famílies monoparentals tenen renovada actualitat i en la majoria de països europeus estan protagonitzant una part substancial de les agendes polítiques dels governs, inclòs el d'Espanya que recentment mostra certa voluntat política per millora les ajudes envers aquest col·lectiu.

Eliminado: Flaquer y

Eliminado: Individualización y divorcio en la Unión Europea)

3. PROPOSTES PER A UNA POLITICA FAMILIAR ENVERS LA MONOPARENTALITAT A CATALUNYA

- Econòmiques i fiscals

.Prestacions econòmiques específiques a les famílies monoparentals (en funció edat dels fills/es i per un període determinat) per tal d'equiparar-nos amb resta de països europeus.

.Millora dels incentius fiscals i augment de la desgravació de les famílies per fills/es a càrrec en la declaració de la renda, especialment en el cas de les famílies monoparentals

- Mesures per a la conciliació entre la vida familiar i la vida laboral

a) Serveis socials

.Extensió dels serveis de proximitat (serveis d'atenció a domicili, i serveis de suport en general a les famílies que viuen amb persones dependents siguin menors o gent gran)

.Creació d'una xarxa assistencial pública o privada/subvencionada per a donar suport, ajut psicològic i assessorament a les mares/pares sols (establir convenis amb entitats privades ja existents)

b) Escoles bressol

.Augment significatiu de l'oferta pública d'escoles bressol per a nens i nenes de zero a tres anys.

.Donar facilitats a les famílies monoparentals per accedir a les escoles bressol de titularitat pública o concertada, en el marc d'uns criteris de priorització de determinats col·lectius amb més dificultats econòmiques i laborals.

.Incrementar la flexibilitat i les ajudes per conciliar els horaris laborals amb els horaris escolars

.Possibilitat d'allargar en alguns centres els horaris escolars o de subvencionar les activitats extraescolars no gratuïtes

c) Mercat de treball

.Proporcionar incentius a les empreses per afavorir la contractació de mares soles similars als que ja existeixen pels majors de 45 anys

.Reducció de la jornada laboral a 35 hores.

.Incrementar l'oferta d'ocupacions a mitja jornada i/o a temps parcial

.Allargar els permisos de maternitat per tal d'equipar la situació amb la d'altres països europeus

.Incrementar les excedències parentals

.Expandir les avantatges en l'àmbit de la conciliació ocupació-família que s'ofereixen a les mares/pares sols que treballen en el sector públic al sector privat, a través dels pactes i convenis laborals pertinents

.Incentivar la creació d'escoles bressol a les grans empreses

- Habitatge

.Creació de programes específics per a subvencionar el lloguer o la compra de pisos a las mares/pares soles

.Prioritzar a les famílies monoparentals en l'oferta d'habitatge de protecció oficial

.Incrementar les cases d'acollida per mares soles, especialment per les mares solteres

- Tasques de Sensibilització i promoció social

.Incentivar una major sensibilització de la societat envers el pluralisme i la diversitat familiar

.Fomentar la creació d'entitats socials de suport a les famílies monoparentals, tot fomentant la coordinació entre elles i la creació de xarxes o plataformes.

.Promocionar espais socials i fòrums en les que pares i mares sols amb fills/es puguin compartir i intercanviar experiències i necessitats

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Almeda, E. (2002). 'Les famílies monoparentals i les ruptures matrimonials'. A L. Flaquer (ed.). *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Almeda, E; Flaquer, Ll. (2001). "'Individualization and Divorce in the European Union", Ponencia del Annual Conference: Research Committee 19 on Poverty, Social Welfare and Social Policy. Annual Conference "Old and New Social Inequalities: What Challenges for Welfare States ?". University of Oviedo. 6th-9th September 2001.

Eliminado: ¶

Almeda, E.; Flaquer, Ll. (1995). "Las familias monoparentales en España: Un enfoque crítico". *Revista Internacional de Sociología* (11): 21-45. Madrid: CSIC.

Chambaz, C. (2001). "Lone-parent Families in Europe: A Variety of Economic and Social Circumstances". *Social Policy & Administration*. Vol. 35, N°6: 658-671.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Flaquer, Ll. (1998). "Família i noves formes de convivència". A S. Giner, ed. *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 401-415.

Institut d'Estadística de Catalunya. (1997). *Llars i famílies a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Institut d'Estadística de Catalunya. (2000). *Llars i famílies a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Lewis, J.; Hobson, B. (1997). "Introduction". a J. Lewis, ed. *Lone Mothers in European Welfare Regimes. Shifting Policy Logics*, London: Jessica Kingsley Publishers, 1-20.

Lewis, J. (1997). "Lone Mothers: the British Case". a J. Lewis, ed. *Lone Mothers in European Welfare Regimes. Shifting Policy Logics*, London: Jessica Kingsley Publishers, 50-75.

Meil, G. (1999). *La postmodernización de la familia española*. Madrid: Acento Editorial

Ruspini, E. (2000). "Lone mothers poverty in Europe: The cases of Belgium, Germany, Great Britain, Italy and Sweden". a T.Bahle & A.Pfenning, eds. *Families and Families Policies in Europe. Comparative perspectives*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 221-244.